

IBN ARABI

CARTEA ÎNȚELEPCIUNII

(FUSUS AL-HIKAM)

Cuvânt-înainte:
TEODORU GHIONDEA

Traducere din limba arabă și note:
TITUS BURCKHARDT

Traducere din limba franceză:
ILIE ILIESCU

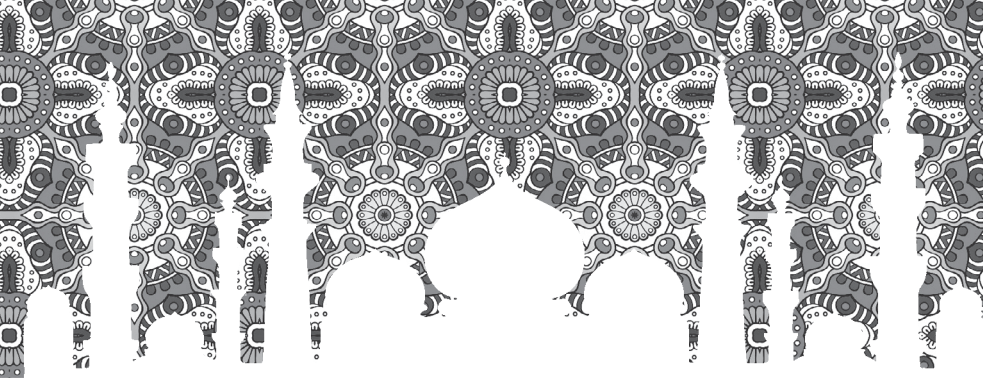
EDITURA HERALD
București, 2023

Cuprins

<i>Cuvânt-înainte</i>	5
<i>Ibn Arabî: viața și opera</i>	29
<i>Schiță biografică</i>	39
CARTEA ÎNȚELEPCIUNII	
Despre Înțelepciunea Divină în Cuvântul lui Adam	45
Despre Înțelepciunea Inspirației divine în Cuvântul lui Set	64
Despre Înțelepciunea Transcendenței în Cuvântul lui Noe	84
Despre Înțelepciunea Sfântă în Cuvântul lui Enoh (Idris)	89
Despre Înțelepciunea Iubirii înflăcărâte în Cuvântul lui Avraam	96
Despre Înțelepciunea Adevărului în Cuvântul lui Isaac	106
Despre Înalta Înțelepciune în Cuvântul lui Ismael	121
Despre Înțelepciunea luminoasă în Cuvântul lui Iosif	126
Despre Înțelepciunea Profeției în Cuvântul lui Isus ('Issā)	140
Despre Înțelepciunea Beatitudinii milostive în Cuvântul lui Solomon	164
Despre Înțelepciunea Sublimă în Cuvântul lui Moise	185
Despre Înțelepciunea Singularității în Cuvântul lui Muhammad	216
<i>Glosar de termeni arabi</i>	244
<i>Bibliografie selectivă</i>	266

CUVÂNT-ÎNAINTE

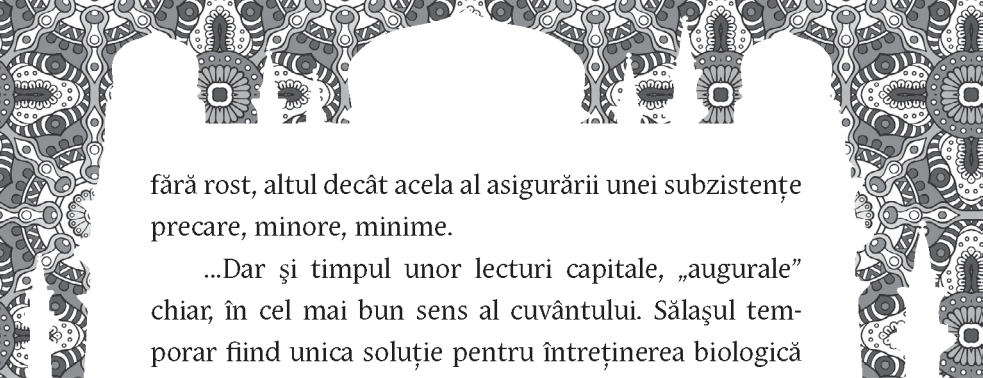
VISUL

Nel mezzo del cammin di nostra vita
Mi ritrovai per una selva oscura,
Che la diritta via era smarrita.¹

O primăvară mai curând autumnală; ceață rece, un cenușiu opac, aurora, ca și asfințitul, înecate în marea albicioasă a unei întinderi umede și indecise. Zile, săptămâni, luni exasperant de egale, cu același traseu matinal și aceeași destinație finală cotidiană: un foaier mai degrabă improvizat, adăpost vremelnic pentru cei care, în trecere prin lume, nu au înțeles deosebirea dintre lumea aceasta și cealaltă; musafiri „de pripas”, de o diversitate greu de imaginat, dar mai ales de suportat în anumite momente, tensionate, ale destinderii după un nou ciclu, diurn, al hoinăreliei fără țință,

¹ Dante Aligheri, *Divina Comedie*, Infernul, I, 1-3. Traducere G. Coșbuc: *De când e omu'n miezul lui / măflam într-o pădure'ntunecată / căci dreapta mea cărare mi-o pierdui.*

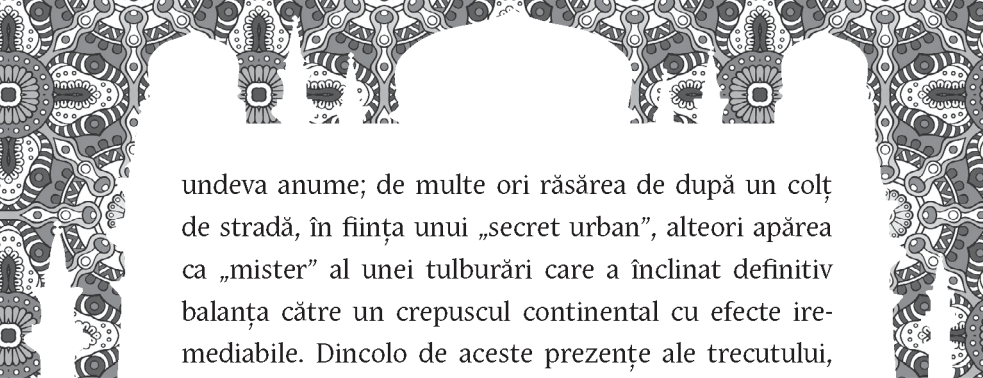
fără rost, altul decât acela al asigurării unei subzistențe precare, minore, minime.

...Dar și timpul unor lecturi capitale, „augurale” chiar, în cel mai bun sens al cuvântului. Sălaşul temporar fiind unica soluție pentru întreținerea biologică a noului suflu, care se va dovedi suveran, căpătase o lumină deosebită, un aer, chiar ușor boem, care îl ajuta să respire în zona unei „rarefieri” consistente, datorită ascensiunii interioare la care asista plin de încântare, răpit, fermecat de înălțimile pe care le întrezărea și pe care, acum abia își dădea seama, le intuise, le visase tot timpul până în acele momente.

Nesfârșitele plimbări la lăsarea serii, după ore de adevărată delectare, urmate la scurt timp de altele, mai intense, cu o participare din ce în ce mai redusă la „mișuna vie a străzii”, deveniseră un mod de a se împăca cu sine, de a se adapta unei noi intimități spirituale ce se vădea, de la o zi la alta, a fi o regăsire; deja era din ce în ce mai greu de spus dacă își mai dorea cu adevărat sfârșitul acestei stări provizorii, al cărei sens îi apărea tot mai clar, sens care „coborâse” în același timp cu primele rezultate ale unei căutări într-un spațiu în care începuse să fixeze reperele unei istorii și geografii spirituale imaginate de mii de ori, vizate cu ochii deschiși până la nesaț.

Orașul imens își dăruia rămășițele unei istorii mai mult vizate decât trăite, oaze nebănuite de liniște pe care nu le putea întâlni decât la lăsarea serii sau în plin miez de noapte. Taina era pretutindeni, nefiind

undeva anume; de multe ori răsărea de după un colț de stradă, în ființa unui „secret urban”, alteori apărea ca „mister” al unei tulburări care a înclinat definitiv balanța către un crepuscul continental cu efecte iremediabile. Dincolo de aceste prezențe ale trecutului, se țesea o rece și apăsătoare rețea de accidente și alte rămășițe ale contingenței.

Una dintre lecturile capitale care luminau din ce în ce mai puternic fiecare clipă de tihnă a duhului era mai mult decât o surpriză, o neașteptată și binecuvântată pătrundere în „esența lucrului Unic”: o providențială întâlnire cu Metafizica în cea mai „vie” formă, cu cea mai autentică prezență – *Tratatul Unității*, atribuit lui Muhyi-ad-Dîn Ibn Arabî (puțin mai târziu paternitatea va fi decisă în favoarea lui Balyānî, nouă paternitate care nu va schimba nimic din influența sa suverană asupra destinului intelectual).

Primele cuvinte ale *Tratatului* au provocat un adevărat cataclism: totul s-a năruit, într-o clipă, totul s-a anulat, a dispărut, s-a resorbit în câteva afirmații care nu aveau nimic în comun cu tot ceea ce se putea exprima. Exprimarea se dovedise a fi mântuită de conținutul mesajului; forța colosală a evocării și mărturisirii depășea orice închipuire. Cele cu puțin peste douăzeci de pagini au fost citite în câteva ore, după multe întreruperi, momente de revenire la sine, de tulburări adânci, unele chiar emoționale, extrem de intense. Ziua următoare s-a repetat același procedeu de apropiere, de încercare de intrare în realitatea excepți-

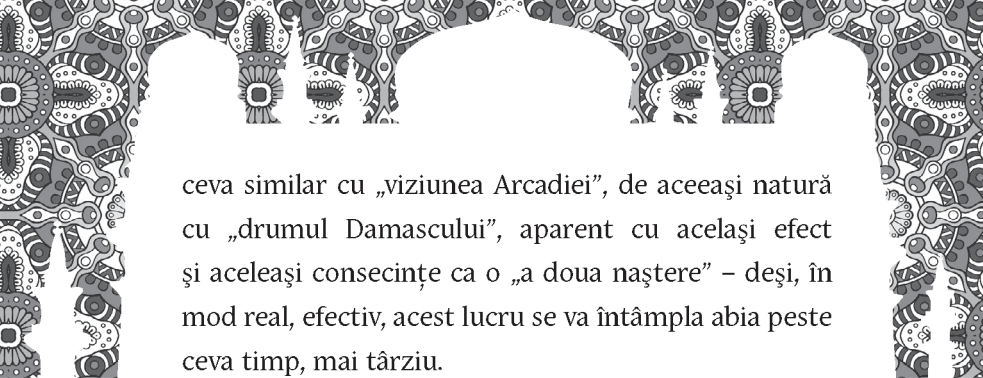

onală a cuprinsului *Tratatului*... și așa zile întregi, de-a rândul, până când a simțit că a devenit un gen de ritual care s-a repetat un timp, destul de îndelungat. A urmat imposibilitatea de a mai parcurge un alt text; neputința „revenirii” la efortul intelectual de dinainte îi dădea un gust deosebit – poate chiar o „savoare” – o stare nouă și cunoscută în același timp.... Era în stare de Grație!

Într-una dintre nopțile care au urmat acestor zile speciale a avut un vis care i-a marcat întreaga viață:

Pe marginea unui drum de țară, alături de un personaj înalt, subțire, înveșmântat în negru, aștepta nemișcat, nici el nu știa ce anume; la un moment dat s-a apropiat o trăsură care s-a oprit în dreptul său. Alături de el a apărut dintr-odată o femeie îmbrăcată și ea într-un negru intens, cu fața acoperită. Personajul înalt l-a invitat să urce în trăsură, după care a condus-o pe femeia în negru, așezând-o în brațele sale, urcându-se apoi și el lângă cei doi. La un semn al aceluiași personaj, trăsura a pornit. Știa, fără nicio prezentare sau alt semn de recunoaștere, că cele două personaje erau Shaykh al-Akbar și Văduva, adică Tradiția universală. Niciun cuvânt nu fusese rostit.

S-a trezit din somn, brusc, violent, extrem de agitat, impresionat peste măsură; restul nopții l-a petrecut într-o stare de agitație, întreruptă de câteva ori de un gen de inerție ciudată. O întâlnire în subtil... Nu, hotărât lucru, nu era numai atât! Cu mult mai mult, nimic nu a mai fost și nu mai putea fi ca înainte; era

ceva similar cu „viziunea Arcadiei”, de aceeași natură cu „drumul Damascului”, aparent cu același efect și aceleași consecințe ca o „a doua naștere” – deși, în mod real, efectiv, acest lucru se va întâmpla abia peste ceva timp, mai târziu.

Își aduse aminte de „fluturile lui Zhuangzi”:

Într-o noapte am visat că sunt un fluture care zboară din floare în floare, mulțumit de soarta sa; dimineața, când m-am trezit, am văzut că sunt Zhuangzi. Mă întreb: care este realitatea, care este adevărul? Sunt, în realitate, Zhuangzi care a visat că este fluture, sau sunt un fluture care visează acum că este Zhuangzi? Nici una, nici cealaltă!

Vara aceluia an îl va găsi într-un ținut al fabulosului, al miracolului; ochii inimii deschși cu câteva luni înainte vedeau ceea ce nu văzuseră niciodată, ceea ce nu își putuse imagina sau bănuia măcar. Întors din înstrăinarea unei însingurări în care aflase cel mai de preț dar, cel mai însemnat fruct al Duhului: certitudinea Adevărului, locul rămas gol după plecarea Maestrului i se înfățișă ca o manifestare explicită a ambianței interioare a acestuia, în care începuse propriul „drum”, aflând Calea. Chipurile a doi învățători, „vegheți ai timpului”, se suprapuneau: unul autohton, de puțin timp plecat la întâlnirea cu Stăpânul Firii, celălalt, peren parcă, dintr-o lume a monoteismului radical, absolut, suveran; prezențe hotărâtoare pentru „lupta finală”.

Într-adevăr, Cunoașterea este o formă superioară a Iubirii, așa cum Iubirea este suflul viu, de netăgăduit al Cunoașterii.

*A l'alta fantasia qui manco possa;
Ma già volgeva il mio disio e'l velle,
Si come rota ch'igualmente e mossa
L'amor che move il sole e l'altre stelle.¹*

CARACTERUL UNIVERSAL AL TRATATULUI

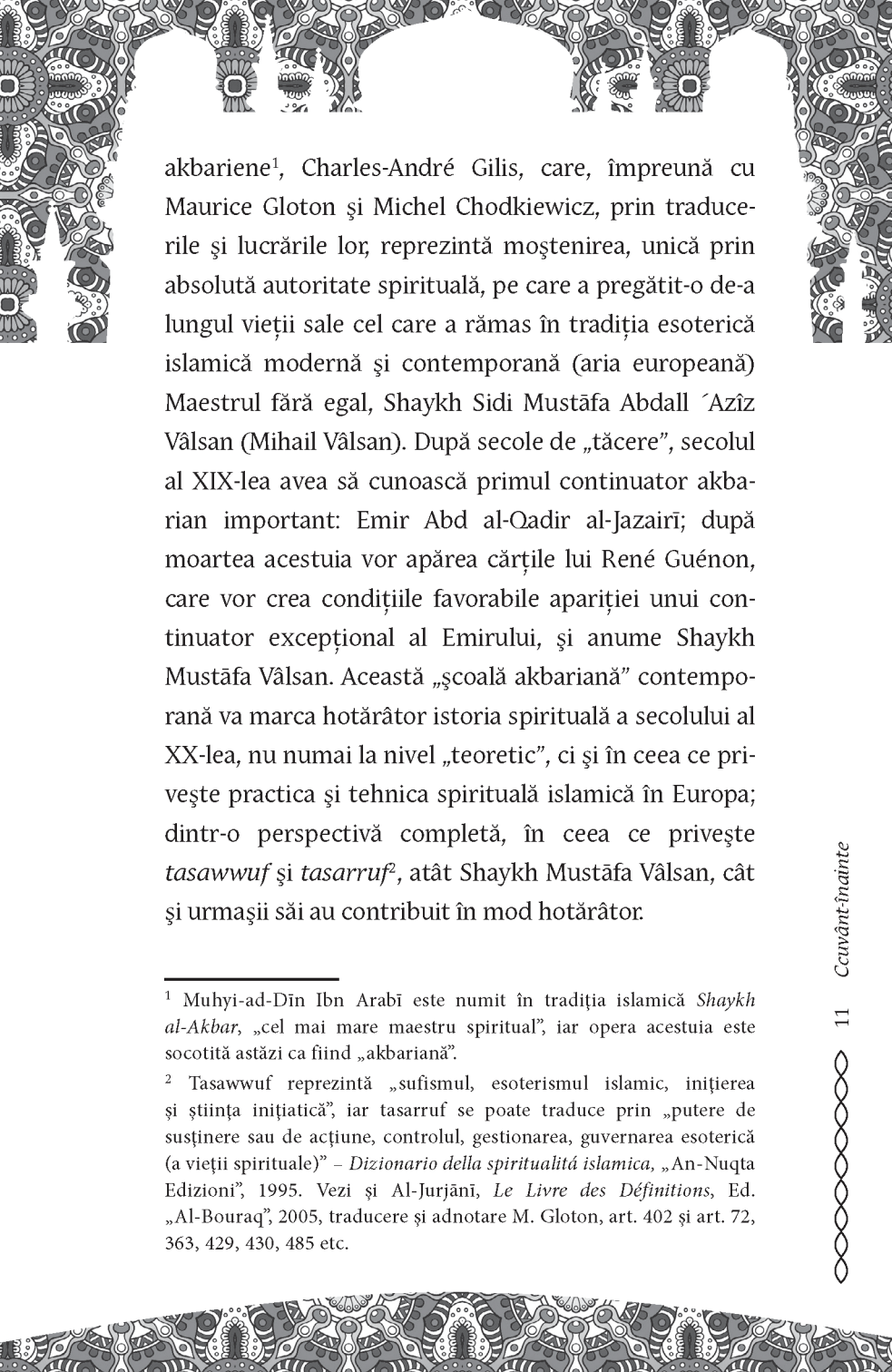
„FUSUS AL-HIKAM”

„Cartea a cărei traducere integrală o prezentăm acum are, în cadrul esoterismului islamic și în întregul univers tradițional, o funcțiune de excepție. Transmisă, cu acest titlu, «celui mai mare dintre Maeștri» prin Profetul însuși, ea conține o doctrină universală de o altitudine metafizică și de o amploare existențială și ciclică fără pereche.”²

Așa își începe „Prefața traducătorului” cel mai important exeget contemporan european al operei

¹ Dante Alighieri, *Divina Comedie*, Paradisul, XXXIII, 142-145. Traducere G. Coșbuc: *Înaltu-mi vis rupse-aici deodată /ci-mi și porni și-al meu și dor și velle [voință] / asemeni roții ce-i egal mișcată, / Iubirea care mișcă sori și stele.*

² Ibn Arabî, *Le Livre des Chatons des Sagesse*, Ed. „Al-Bouraq”, Beyrouth-Liban, 1997; traducere integrală, note și comentarii de Charles-André Gilis; Tome I, Prefața traducătorului, p. 11.

akbariene¹, Charles-André Gilis, care, împreună cu Maurice Gloton și Michel Chodkiewicz, prin traduceri și lucrările lor, reprezintă moștenirea, unică prin absolută autoritate spirituală, pe care a pregătit-o de-a lungul vieții sale cel care a rămas în tradiția esoterică islamică modernă și contemporană (aria europeană) Maestrul fără egal, Shaykh Sidi Mustāfa Abdall ‘Azīz Vâlsan (Mihail Vâlsan). După secole de „tăcere”, secolul al XIX-lea avea să cunoască primul continuator akbarian important: Emir Abd al-Qadir al-Jazairi; după moartea acestuia vor apărea cărțile lui René Guénon, care vor crea condițiile favorabile apariției unui continuator excepțional al Emirului, și anume Shaykh Mustāfa Vâlsan. Această „școală akbariană” contemporană va marca hotărâtor istoria spirituală a secolului al XX-lea, nu numai la nivel „teoretic”, ci și în ceea ce privește practica și tehnica spirituală islamică în Europa; dintr-o perspectivă completă, în ceea ce privește *tasawwuf* și *tasarruf*², atât Shaykh Mustāfa Vâlsan, cât și urmașii săi au contribuit în mod hotărâtor.

¹ Muhyi-ad-Dīn Ibn Arabī este numit în tradiția islamică *Shaykh al-Akbar*, „cel mai mare maestru spiritual”, iar opera acestuia este socotită astăzi ca fiind „akbariană”.

² *Tasawwuf* reprezintă „sufismul, esoterismul islamic, inițierea și știința inițiată”, iar *tasarruf* se poate traduce prin „putere de susținere sau de acțiune, controlul, gestionarea, guvernarea esoterică (a vieții spirituale)” – *Dizionario della spiritualità islamica*, „An-Nuqta Edizioni”, 1995. Vezi și Al-Jurjānī, *Le Livre des Définitions*, Ed. „Al-Bouraq”, 2005, traducere și adnotare M. Gloton, art. 402 și art. 72, 363, 429, 430, 485 etc.

CARTEA
ÎNȚELEPCIUNII

Despre Înțelepciunea Divină¹ în Cuvântul lui Adam

Dumnezeu (*al-haqq*) a vrut să vadă esențele (*a'yān*)² Numelor sale foarte desăvârșite (*al-asmā al-husnā*), al căror număr este nesfârșit – și, dacă vrei, tu poți, de asemenea, să spui: Dumnezeu a vrut să vadă propria Sa esență (*'ayn*)³ într-un obiect (*kawn*) global, care, fiind înzestrat cu existență (*al-wujūd*)⁴, rezumă întreaga poruncă divină (*al-amr*)⁵, pentru a-și manifesta misterul (*sirr*) Lui însuși⁶. Căci viziunea

¹ În arabă, *al-hikmat al-ilāhiyah*.

² Am tradus aici *a'yān* prin „esențe”, pentru că este vorba despre esențele Numelor, în contrast cu formele lor verbale sau ideatice. Obiectul „viziunii” divine rezidă în posibilitățile esențiale care corespund „Numelor foarte perfecte”, adică „aspectele” universale și permanente ale Ființei. Când se vorbește de esența una și singură a tuturor Numelor sau Calităților divine, se folosește termenul *adh-dhāt*.

³ Cuvântul *al-'ayn* (singularul de la *a'yān*) comportă semnificațiile „determinare esențială”, „esență personală”, „arhetip”, „ochi”, „izvor”. Această frază înseamnă, așadar, că Dumnezeu a vrut să Se vadă El însuși, cu restricția că „viziunea Sa nu se referă la Esența sa absolută (*adh-dhāt*), care se ridică deasupra oricărei determinări, chiar principiale, ci la determinarea Sa imediată (*'aynah*), la „aspectul personal” al Său, care este precis caracterizat prin Calitățile perfecte ale căror expresii sunt Numele.

⁴ Sau cu Ființă, termenul *al-wujūd* având ambele semnificații. Unele manuscrise prezintă varianta: „...Fiind înzestrat cu fețe (*al-wujūh*)...”, adică înzestrat cu multiple „planuri de reflexie” care diferențiază iradiația (*al-tajallī*) divină.

⁵ Porunca divină este simbolizată prin cuvântul „fii!” (*kun*); ea se identifică, așadar, cu principiul Existenței.

⁶ Aluzie la cuvântul divin (*hadith qudsi*) revelat prin gura Profetului: „Eram o comoară ascunsă; Eu am vrut să fiu cunoscut (sau: a cunoaște),

(*ru'yā*)¹ pe care ființa² o are despre sine însăși nu se aseamănă cu aceea pe care i-o înfățișează o altă realitate, de care ființa se servește ca de o oglindă; aici, ea se manifestă sieși sub forma în care apare, după „locul” viziunii; aceasta nu ar exista fără acel „plan de reflexie” și raza care se reflectă în el.

Dumnezeu a creat mai întâi lumea întreagă ca pe un lucru amorf³ și lipsit de finețe⁴, și care se aseamănă unei oglinzi care nu a fost încă lustruită⁵; dar este o regulă a Lucrării divine de a nu pregăti niciun loc, fără ca acesta să nu primească spiritul divin, exprimat [în Coran] prin insuflarea Spiritului divin în Adam⁶; și aceasta nu este altceva [dintr-un punct de vedere complementar primului] decât actualizarea aptitudinii (*al-isti'dād*) pe care o posedă o asemenea formă, pregătită în prealabil să primească

și Eu am creat lumea.”

¹ Actul vizual este luat aici ca simbol al Cunoașterii în natura sa universală.

² În sens strict: „lucrul” (*ash-shay*). Ibn 'Arabî folosește uneori aceste termen de „lucru” pentru a desemna o realitate pe care el nu o vrea s-o definească în niciun fel; el nu spune „Esență” (*adh-dhāt*), pentru a nu afirma transcendența și non-manifestarea lucrului despre care este vorba, și nici nu spune „Ființă” sau „Existență” (*al-wujūd*), pentru a nu sublinia aici imanența și manifestarea.

³ Sau „omogen” (*musawwī*), adică nepurtând încă amprenta calitativă și diferențiată a Spiritului.

⁴ *Rawh*: „har”, „libertate”; unii citesc *rūh*, „spirit”.

⁵ Este haosul primordial, unde posibilitățile de manifestare, încă virtuale, se confundă în nediferențierea materiei lor.

⁶ „Când Eu îl voi fi format și când voi fi suflat în el Duhul Meu...” (Coran, XV, 29).

efuziunea (*al fayd*)¹ inepuizabilă a revelației (*at-tajallī*)² esențiale. Prin urmare, [în afara realității divine] nu există decât un pur recipient (*qābil*)³; dar acest recipient își are el însuși originea în „Efuziunea preasfântă” (*al-fayd al-aqdas*) [adică în manifestarea principială, metacosmică, unde „esențele imuabile” sunt „concepute” divin, înaintea proiectării lor aparente în existența relativă]⁴. Căci realitatea

¹ Imaginea unei „efuziuni”, a unei „revărsări” sau a unei „emanații” a Ființei (*al-wujūd*) sau a Luminii divine (*an-nūr*) în formele „receptive ale lumii nu trebuie să fie înțeleasă ca o emanație substanțială, căci Ființa – sau Lumina divină necreată – nu purcede în afara Ei însăși. Această imagine exprimă, din contra, suprema abundență a Realității divine, care etalează și luminează posibilitățile relative ale lumii, cu toate că Ea ar fi „bogată în Ea însăși” (*ghani binafsih*), și că existența lumii nu adaugă nimic nemărginirii Ei. – Simbolismul „efuziunii” (*al-fayd*) divine se referă la aceste cuvinte ale Profetului: „Dumnezeu a creat lumea în întuneric, apoi a revărsat (*afāda*) asupra ei din Lumina Lui”.

² *Al-tajallī* înseamnă „revelație” (într-un sens general), „dezvăluire” și „iradiație”: când soarele, acoperit de nori, se „dezvăluie”, lumina lui „iradiază” asupra pământului.

³ Din punct de vedere cosmologic, acest recipient, acest potir, corespunde substanței pasive, materia primă sau principiului plastic al unei lumi sau al unei ființe. Din punct de vedere pur metafizic, recipientul care se opune – într-un mod cu totul principal și logic – „efuziunii” neîncetate a Ființei se reduce la posibilitatea principială, arhetip sau „esență imuabilă” (*al-a'yn ath-thābitah*) a unei lumi sau ființe.

⁴ Acest pasaj, sufitul persan Nūr ad-din Abd ar-Rahmān Jāmī îl explică astfel: „Măreția lui Dumnezeu (*al-haqq*) se descoperă în două moduri; primul, care corespunde revelației interioare, pur inteligibile, și pe care sufiți o numesc Efuziunea preasfântă, constă în auto-revelația lui Dumnezeu, care se manifestă din toată eternitatea Lui însuși sub forma arhetipurilor și a tot ceea ce acestea atrag după ele în planul caracterelor și al capacităților; a doua revelație este manifestarea exterioară, obiectivă, pe care o numesc Efuziune sfântă (*al-fayd al-muqaddas*); ea

(*al-amr*)¹, în întregime, de la începutul până la sfârșitul ei, vine numai de la Dumnezeu, și la El se întoarce². Așadar, Porunca divină (*al-amr*) impunea limpezirea oglinzii lumii, și Adam devine chiar claritatea acestei oglinzi și spiritul acestei forme³.

Cât despre Îngeri [despre care se vorbește în textul coranic al creației lui Adam⁴], ei reprezintă anu-

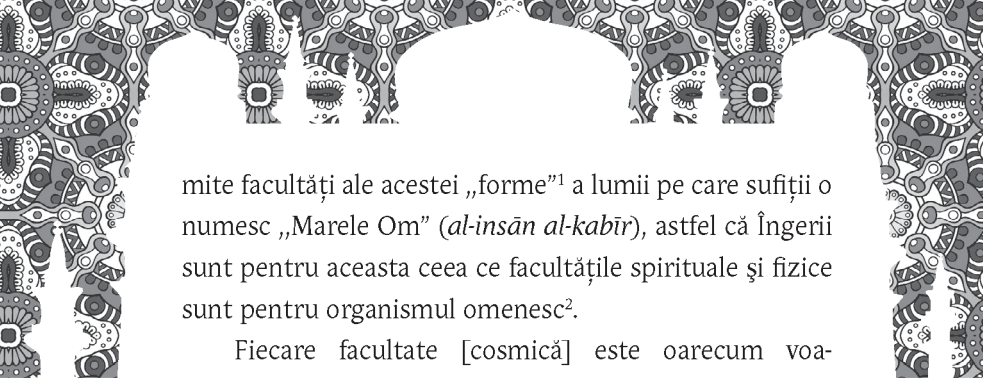
constă în manifestarea lui Dumnezeu, mijlocită de amprenta aceluiași arhetipuri. Această a doua revelație îi succede primei; ea este scena pe care apar perfecțiunile care, după prima revelație, sunt conținute virtual în caracterele și capacitățile arhetipurilor” (*Lawâih*, cap. xxx; Oriental Translation Fund, New Series, Vol. XVI, Royal Asiatic Society.) În acest text, expresiile „forme” sau „caractere”, care se referă la arhetipuri, trebuie să fie înțelese ca simple „aluzii”, căci arhetipurile sau „esențele imuabile” sunt, evident, dincolo de orice individualizare sau distincție formală.

¹ Cuvântul *amr* înseamnă în primul rând „ordin”, „poruncă”, dar comportă, de asemenea, sensul de „realitate” și de „act”. Porunca divină „Fii!” corespunde Actului pur.

² „A Lui este împărăția cerurilor și pământului. La Dumnezeu se vor întoarce realitățile” (*al-umûr*, adică realitățile necreate ale creaturilor) (Coran, LVII, 5).

³ În textul original, întregul început al capitolului, până la cuvântul de mai sus, formează o singură frază cu mai multe propoziții incidente; este un ansamblu logic care descrie toate aspectele esențiale ale Manifestării divine.

⁴ „Și când Domnul tău zice Îngerilor: Într-adevăr, eu voi pune un locuitor pe pământ, ei răspunseră: Aici vei pune Tu pe cineva care va semăna stricăciunea și va vărsa sângele, în timp ce noi îți aducem laude Ție și Te proclamăm Sfânt? El zice: Într-adevăr, Eu știu ce voi nu știți. Și El l-a învățat pe Adam numele tuturor lucrurilor, apoi El le-a arătat pe acestea Îngerilor și le-a spus: Vestiți-Mi numele acestora, dacă țineți la adevăr! Ei au răspuns: Mărire Ție, noi nu avem altă învățătură decât învățătura pe care Tu ne-ai dat-o, căci Tu ești Cunosătorul, Înțeleptul! El zice: O, Adam, fă-le cunoscute numele acestora! Și când el le-a făcut cunoscute numele lor, El le-a zis: nu v-am spus că Eu cunosc taina cerurilor și a pământului și că Eu știu ce faceți cunoscut și ce tăinuți?

mite facultăți ale acestei „forme”¹ a lumii pe care sufiții o numesc „Marele Om” (*al-insān al-kabīr*), astfel că Îngerii sunt pentru aceasta ceea ce facultățile spirituale și fizice sunt pentru organismul omenesc².

Fiecare facultate [cosmică] este oarecum voalată de propria sa natură; ea nu concepe nimic care ar putea fi superior esenței sale [relative], căci există în ea ceva care pretinde a fi demn de un rang înalt, și întru totul vrednic să stea alături de Dumnezeu. Și este așa întrucât ea participă [într-un anumit fel] la sinteza divină (*al-jam’iyat al-ilāhiyah*)³ care guvernează ceea ce ține, fie de partea divină (*al-janab al-ilāh*)⁴, fie de partea Realității realităților (*haqīqat al-haqāiq*)⁵, fie încă – prin acest organism, suport al tuturor facultăților – de Natura universală (*tabī’at*

Și când Noi am spus Îngerilor: Plecați-vă înaintea lui Adam, ei s-au prosternat cu toții, afară de Iblis (diavolul), care s-a împotrivit, s-a înfumurat și s-a făcut necredincios...” (Coran, II, 28, sqq).

¹ Expresia „formă” (*sūrah*) este una dintre acelea pe care autorii sufi le folosesc într-o manieră destul de liberă, căci ea este susceptibilă de transpunerea cea mai apropiată, aceea de „delimitare”; forma unui lucru presupune un aspect pur calitativ, calitatea fiind de natură esențială; pe de altă parte, atât timp cât forma unei ființe se opune spiritului ei, ea se întoarce în mod simbolic la funcția receptivă a materiei.

² Potrivit proverbului sufit: „Omul este un cosmos mic, și cosmosul este ca un om mare”.

³ Unicitatea divină, în virtutea căreia fiecare ființă este unică.

⁴ „Partea divină” este suma Calităților divine, Divinitatea în măsura în care Ea dă naștere lumii și o domină („partea creaturală”).

⁵ „Realitatea realităților” sau „Adevărul adevărilor” corespunde Cuvântului (Logosului) în calitate de „loc” al tuturor posibilităților de manifestare. Ea este mediatorul etern, „Realitatea Muhamadiană” (*al-haqīqat al-muhammadiyah*), „istmul” (*barzakh*) dintre Ființa pură și existența relativă, ca și dintre non-manifestare și manifestare. Ea este

al-kull)¹; aceasta înglobează toate receptacolele (*qawābil*) din lume, de la vârful ei cel mai înalt până la fundul ei cel mai adânc². Însă rațiunea discursivă nu va înțelege acest lucru, întrucât această categorie de cunoaștere ține exclusiv de intuiția divină (*al-kashf al-ilāhī*); doar prin ea se va putea cunoaște rădăcina formelor lumii, în măsura în care ele sunt receptive față de spiritele care le conduc³.

Astfel, această ființă [adamică] a fost numită Om (*īnsān*) și Reprezentant (*khalīfah*) al lui Dumnezeu. Cât privește calitatea lui de om, ea desemnează natura sa sintetică [în care sunt conținute virtual toate celelalte naturi create] și aptitudinea de a cuprinde toate Adevărurile esențiale.

prototipul oricărui lucru; nu există nimic care să nu poarte amprenta ei.

¹ Natura universală este puterea receptivă universală, „matricea” cosmosului. Potrivit cosmologilor elenizanți, Natura se reduce la principiul plastic al lumii formale, la rădăcina a patru elemente și a patru calități sensibile, care guvernează toate schimbările de ordin fizic. Ibn 'Arabī, transpunând elementele în ordinea cosmică totală, atribuie Naturii o funcție mult mai vastă, coextensivă oricărei manifestări, inclusiv stărilor angelice. Ea este, astfel, analoagă cu ceea ce hindușii consideră a fi Māyā sau Shakti universală, aspectul matern și dinamic al lui Prakriti, Substanța sau Materia primă. Să adăugăm, totodată, că acest principiu nu joacă, în învățăturile lui Ibn 'Arabī, același rol fundamental pe care și-l asumă în doctrina advaită, dat fiind că Islamul consideră funcțiunile producătoare ale universului într-o manieră eminamente „teocentrică”.

² Creatura „aspiră” deci la totalitate, în virtutea originii sale divine, a prototipului său universal și a rădăcinii sale naturale.

³ Abd ar-Razzāq al-Qashānī precizează că rațiunea, care este generată ea însăși de polaritatea activului și pasivului, de Ordinea divină (*al-amr*) și de Natură (*at-tabī'ah*), nu poate să depășească această polaritate și s-o înțeleagă „de sus”.